

VU Research Portal

Is Christus in een beeld te vangen? Arnulf Rainer

Stoker, W.

published in
Christelijk Weekblad
2013

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)
Stoker, W. (2013). Is Christus in een beeld te vangen? Arnulf Rainer. *Christelijk Weekblad*.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:
vuresearchportal.ub@vu.nl

Is Christus in een beeld te vangen?

Op 13 februari begon de Lijdenstijd, vanouds een tijd van inkeer en meditatie. Wessel Stoker bespreekt een aantal kunstwerken waarin het lijden en de opstanding van Christus centraal staat. Een les in kijken en overwegen.

Wij hebben allemaal onze beelden van God en Christus. Beelden vat ik ruim op als voorstellingen die we van iets maken, maar ook sculpturen of schilderijen. Zo gezien is het wat vreemd dat het protestantisme het beeld in materiële zin, als heiligenbeeld in de kerk, veroordeelde maar zelf wel in belijdenisgeschriften en in woordverkondiging heel precies een beeld maakt van God en Christus. Ook met woorden kan men afgoderij plegen.

Protestanten staan bekend als iconoclasten, als beeldenverbrijzelaars. En dat is geen negatieve zaak. Steeds weer moet je je afvragen of je eigen beeld van God of Christus wel overeenstemt met dat van de Bijbelverhalen die zo beeldend van hen getuigen.

Een hedendaagse schilder, de Oostenrijker Arnulf Rainer (1929), kan ons in deze tijd naar Pasen toe ervoor scherpen hoe we met ons beeld van Christus omgaan. Kijkt u eens naar deze afgebeelde Christusfiguur.

Eerste kijken

Na een ogenblik kijken zie je het gezicht van Jezus. Zijn donkere ogen zijn duidelijk zichtbaar, evenals het zwart dat z'n haardos lijkt te zijn. Ook wordt het zwarte kruis zichtbaar dat hij op zijn schouders draagt. Het eerste kijken kan verwarring wekken door die strepen op het doek. Het oorspronkelijke beeld is een Christusbeeld uit de Middeleeuwen. De schilder maakte er een foto van

die hijzelf verder bewerkte.

Kijken we nog eens naar de strepen, dan zie ik ze als een doornenkroon op Jezus' hoofd. De gele strepen zijn z'n opgeheven handen. Verder kleurt het beeld donkerrood van geronnen bloed en zwart als teken van lijden en dood. Wat op het eerste gezicht vreemd overkomt, al die door Rainer gemaakte strepen op het doek, lijkt op het doorkrassen van het beeld. Of kun je ze zien als een geseling die de kunstenaar toevoegt aan dat oude middeleeuwse beeld? De strepen zijn met kracht op het doek geworpen. De titel van het beeld is *Christus-Übermalung* uit 1984.

Schilder

Wat een schilderij betekent, stelt uiteindelijk de beschouwer ervan vast. Betekenis ontstaat in een tweegesprek tussen het beeld en de beschouwer. Maar dat tweegesprek is te verdiepen door iets meer over een schilderij te weten en ook door ter zake doende theologische inzichten als het een religieus schilderij betreft.

Arnulf Rainer kreeg als kind geen godsdienstige opvoeding, maar hij voelt zich al meer dan veertig jaar aangetrokken door de Christusfiguur en door het kruis. Dat niet in eerste instantie als gelovige, maar als kunstenaar. Hij antwoordde eens op de vraag wat Christus voor hem betekent: 'voor mij is hij de echte kunstenaar.' Jezus is 'schepper en schep-sel in een persoon.'

Herhaaldelijk hebben kunstenaars zich met Jezus geïdentificeerd. Vanaf Gauguins Christus in de hof van olijven (1889), waar Christus als het zelfportret van de kunstenaar is afgebeeld tot aan Rainers Selbstkruzifikation (1973). Maar Rainer verdiepte zich ook in de christelijke theologie. In de jaren '90 komt hij zelfs met een door hem geheel geïllustreerde bijbel.

Eén van de kenmerken van zijn werk is de overschildering (*Übermalung*) zoals de bijgevoegde afbeelding toont. Hij neemt hier een middeleeuws beeld en gaat het bewerken. Waarom eigenlijk? De reden dat hij daarmee

een bestaand kunstwerk zou willen verbeteren en het nog mooier wil maken, overtuigt me niet. Een overschildering is voor hem ook een confrontatie met het middeleeuwse beeld van Christus. Anders gezegd: in gesprek met de traditie geeft Rainer zijn eigen beeld van de lijdende Christus. Juist dankzij het lezen in de christelijke mystiek zoals die van Johannes van het Kruis komt hij in de jaren vijftig tot zijn kruisbeelden (*Kruxifikationen*).

Theologie

Volgens Johannes van het Kruis moeten we niet verstrikt raken in het zintuiglijke. Heiligenbeelden dienen ertoe het gevoel en de wil in beweging te zetten in de richting van de Onzichtbare. Uiteindelijk dienen we onze beelden te verbrijzelen als het gaat om de Onzichtbare.

Dat heeft Rainer in zijn oren geknoopt. Hij is een iconoclast. Hij veegt het oorspronkelijke beeld een beetje uit en schildert erover heen. Eerst maakte hij onder invloed van mystici zoals

Johannes van het Kruis bijna geheel zwarte doeken waarop geen beeld is te zien zoals op *Übermaltes Kruzifix* (1957). In het kijken ernaar val je stil en gebeurt een religieus zwijgen. Ons Christusbeeld is anders. Het is deels uitgevlakt en overgeschilderd. Hoofd, handen en kruis van Christus zijn duidelijk te zien.

Opnieuw kijken

Kijken we met de gegeven informatie anders naar het beeld? Wat mij zelf betreft houd ik het nu op de beide betekenissen die ik bij het eerste kijken suggereerde. Gelovigen dienen enerzijds steeds de eigen beelden van God of Christus te verbrijzelen. God en Christus zijn niet in beelden te vangen zoals Johannes van het Kruis terecht leert. De 'overschildering' is enerzijds een opgeven van oude beelden, een wegkrassen. Anderzijds hebben we wel beelden nodig, anders verdampen God en Christus tot 'niets'.

Het is daarom niet alleen een wegkrassen, maar ook zijn de strepen een sterke accentuering van het lichamelijk lijden van Christus in zijn kruisgang. De strepen zijn er als striemen door de kunstenaar met harde hand opgebracht.

Wessel Stoker

